

20. Translation Quality Assessment: Linguistic Description versus Social Evaluation // МЕТА. 2001. Vol. 46, №2.
21. Головлева Е.Л. Основы рекламы: Учебное пособие / Елена Леонидівна Головлева. – М.: ЗОА «Издательский Дом «Главбух»», 2003. – 272 с.

УДК 811.111'42

Жулавська О.О.
(Суми, Україна)

ПОВСЯКДЕННЕ ПОНЯТТЯ *ТЕРОРИЗМ* У СУЧАСНОМУ БРИТАНСЬКОМУ ГАЗЕТНОМУ ДИСКУРСІ

*Стаття присвячена аналізу повсякденного поняття *ТЕРОРИЗМ* у сучасному британському газетному дискурсі. На основі статистичних підрахунків встановлені ознаки високоїмовірнісного та слабкоїмовірнісного імплікаціонала повсякденного поняття *ТЕРОРИЗМ*, виявлені типові та нетипові члени слотів акціонального фрейму повсякденного поняття *ТЕРОРИЗМ*.*

Ключові слова: *концепт, повсякденне поняття, фрейм.*

*Статья посвящена анализу обыденного понятия *ТЕРОРИЗМ* в современном британском газетном дискурсе. На основе статистических подсчетов установлены признаки высоковероятностного и слабовероятностного импликационала, выявлены типичные и нетипичные члены слотов акционального фрейма обыденного понятия *ТЕРОРИЗМ*.*

Ключевые слова: *концепт, обыденное понятие, фрейм.*

*The article deals with the commonsense notion *TERRORISM* actualised in the modern English newspaper discourse. It brings to light the commonsense notion features of highly-probable and low-probable implication which are established on the basis of statistic calculations. It also defines typical and non-typical members of the action slot of the commonsense notion *TERRORISM*.*

Key words: *concept, commonsense notion, frame.*

*Метою статті є встановлення ознак повсякденного поняття *ТЕРОРИЗМ*, актуалізованого у сучасному британському газетному дискурсі.*

*Актуальність роботи зумовлена значущістю концепту *ТЕРОРИЗМ* з огляду на сучасну соціально-політичну ситуацію, за якої тероризм перетворився на стійку реалію сучасного буття, що набуває масових масштабів, а також зростанням інтересу мовознавчих студій до вивчення актуалізації когнітивних структур у дискурсі.*

*Концепт *ТЕРОРИЗМ* ще не був предметом комплексного лінгвістичного дослідження з позицій діяльнісного когнітивно-дискурсивного підходу, що й визначає наукову новизну роботи.*

Матеріалом дослідження слугували 1790 контекстів актуалізації повсякденного поняття ТЕРОРИЗМ у сучасному британському газетному дискурсі.

Об'єктом дослідження є повсякденне поняття ТЕРОРИЗМ, а *предметом* – засоби його актуалізації у сучасному британському газетному дискурсі.

Концепт ТЕРОРИЗМ вже був предметом нашого дослідження: було побудовано акціональний фрейм логічного поняття ТЕРОРИЗМ [1: 197-201]. Базуючись на ознаках логічного поняття ТЕРОРИЗМ, повсякденне поняття відрізняється від нього більшою суб'єктивністю ознак, що є результатом індивідуальної інтерпретації крізь призму переживань і оцінок суб'єктів сучасного британського газетного дискурсу.

Структура концепту тлумачиться різними концептологічними школами по-різному. Так, зокрема представники семантико-психологічного підходу запроваджують польову модель концепту, згідно якої концепт складається із ядра, базових шарів та інтерпретаційного поля [2: 60-64]. Лінгвокультурологи виділяють поняттєвий, образний та ціннісний складники концепту [3: 139-140; 4: 11-13]. Разом з тим, зокрема С.Г. Воркачов, вважає, що ціннісний складник не є релевантним для лінгвістичних досліджень [5: 21], у той час як В.І. Карасик акцентує його значущість [6: 27].

Структуру концепту ТЕРОРИЗМ встановлюємо за модусною моделлю М.В. Нікітіна, згідно якої, з моменту означення, концепт існує як складна гештальтна структура взаємозв'язаних операційних підструктур або модусів [7: 54-55]. Кожен модус вміщує як когнітивну (предметну), так і прагматичну (емоційно-оцінну) частини. Загальна кількість модусів концепту, які є результатом препарування накопичуваного знання про світ, ще не встановлена. Призначення модусів – це орієнтація у світі з метою оптимізації поведінки, що реалізується низкою функцій, які й формують відповідні модуси концепту. Основних функцій три – систематизація світу, упізнання його сутностей і структурація класів сутностей [там само, с. 187].

Функція *систематизації*, що формує модус *логічного поняття*, полягає у виявленні спільного та відмінного в сутностях та їх класифікацію. Вона є найменш прагматичною та передбачає максимальну об'єктивацію знання, абстрагованість від безпосередніх потреб і оцінок [8: 12; 7: 188].

Функція *ідентифікації*, яку виконує *повсякденне поняття* в контексті дискурсу [8: 26], забезпечує перехід від конкретного спостереження на рівень узагальнюючих абстракцій і зворотний рух думки від загального до одиничного [7: 188]. Повсякденне поняття відрізняється від логічного більшою суб'єктивністю.

Функція *структурації* співвідносить ознаки концепту між собою як типові та нетипові, що дозволяє виявити «нормативних та екстремальних представників» та є способом внутрішньої організації концепту ТЕРОРИЗМ, в основі якого лежить принцип прототипу [8: 17; 9: 55]. Прототип концепту актуалізує ті семантичні ознаки, які виконують диференціувальну та інтегрувальну функції [10].

Ознаки повсякденного поняття систематизуються у структураційному модусі концепту, де згідно з О.І. Морозовою, “когнітивна операція впорядкування концептуальних ознак ускладнюється шляхом їх диференціації за ступенем типовості” [8: 12].

На думку М.В. Нікітіна, в ідентифікаційному модусі процес концептуалізації здійснюється між крайніми точками: від конкретного спостереження на рівень узагальнюючих

абстракцій і у зворотному напрямку: від абстракцій до конкретних образів одиничного [7: 189]. Відповідно, повсякденне поняття являє собою своєрідну сукупність **абстрактних ознак, що є фрагментами дефініції**, і різнорідних предметних **образів** (узагальнених образів класу і конкретних образів одиничного) та подієвих образів, що відбивають окремі аспекти явища тероризму.

Моделювання ознак повсякденного поняття ТЕРОРИЗМ відбувається за принципом прототипу. Ідея прототипу [11] дозволяє представити концепт як структуру, що об'єднує ознаки різної "ваги" й передбачає поділ ознак на ядерні інтенціональні та периферійні імплікаціональні (за винятком сильного імплікаціонала).

Інтенціонал розуміємо за М.В. Нікітіним як змістове ядро лексичного значення [2: 61]. Ядерні ознаки є конститутивними; їх зміна призводить до перетворення відповідного поняття в іншу сутність [8: 17]. Для повсякденного поняття ТЕРОРИЗМ ядерною ознакою є **малефактивне застосування сили**.

Імплікаціонал (сильний, високоімовірнісний та слабкий) являє собою набір ознак, які оточують ядро та знаходяться у різному ступені наближеності до нього; це периферія інформаційного потенціалу [2: 61-63].

Враховуючи думку про те, що до **сильного імплікаціонала** потрапляють ознаки, які стосуються базових умов, за яких може виникнути відповідне явище [8: 17-18], до сильного імплікаціонала концепту ТЕРОРИЗМ залучаємо ознаки, які заповнюють слоти акціонального й предметного фреймів [1: 199], що структурують логічне поняття ТЕРОРИЗМ, а саме: **онтологічну діяльнісну** ознаку СПОСІБ ДІЙ суб'єкта [the use of violence; the employment of methods of intimidation; the use of threats] – **застосування методів насилля та залякування**; **інтенціональну** ознаку МЕТА / РЕЗУЛЬТАТ дій суб'єкта [for political purposes; to demoralize; to cause extreme fear; to subjugate; to coerce] – **досягнення політичних цілей: деморалізація / спричинення страху / присилування / підкорення**, а також **прагматичну** ознаку, що втілюється в ОЦІНЦІ ДІЙ СУБ'ЄКТА й НАСЛІДКІВ ДІЙ для ОБ'ЄКТА – **негативна етична оцінка**.

Ознаки інтенціонала та сильного імплікаціонала актуалізуються практично в усіх дискурсивних контекстах *terrorism* експліцитно або імпліцитно.

Експліцитна актуалізація цих ознак здійснюється у контекстах, що містять **повсякденні визначення тероризму**, де феномен представлений, наприклад, як: **смертоносна тактика** (*a deadly tactic*) (1), **страх** (*fear*), **злочин** (*crime*) (2), **повальне вбивство невинних людей з метою тероризування і виснажування** (*indiscriminate killing of innocent people just to terrorise people, to harass them*) (3), та відповідно актуалізується інтенціональна ознака **малефактивне застосування сили**, а також ознаки сильного імплікаціонала: СПОСІБ ДІЙ суб'єкта – **насилство** (*застосування смертоносних тактик, вбивства*), **залякування** (*тероризування, виснажування, полохання, провокація*); МЕТА / РЕЗУЛЬТАТ дій суб'єкта – **спричинення страху, загроза, розбрат**; а також **негативну етичну ОЦІНКА** дій СУБ'ЄКТА й НАСЛІДКІВ ДІЙ для ОБ'ЄКТА, що впливає з характеру способу дій, мети та наслідків, а також кваліфікації їх як злочину. Наприклад:

(1) "**Terrorism is a deadly tactic, not an institution or an ideology**" (Sunday Mercury, Jan 15, 2009).

(2) "**Terrorism is a crime** like any other, so follow the same precautions you normally take to avoid being the victim of a crime" (Evening Standard, Jul 8, 2005).

(3) *Asked if he believed in terrorism, Mr Baluch said: "I don't," adding: "**Terrorism is the indiscriminate killing of innocent people just to terrorise people, to harass them**"* (Times, Jun 25, 2008).

Імпліцитна актуалізація ознак ТЕРОРИЗМУ здійснюється у контекстах, що описують окремі прояви тероризму, не надаючи визначень, наприклад:

(4) *General George Casey warned: "Although **the designated leader of Al-Qaeda in Iraq is now dead, the terrorist organisation still poses a threat. Its members will continue to try to terrorise the Iraqi people and destabilise their government as it moves toward stability and prosperity**"* (Times, Jun 8, 2006).

Ознаки **високоймовірнісного** та **слабкоймовірнісного імплікаціонала** становлять конкретизацію СПОСОБІВ ДІЙ терористів, СУБ'ЄКТІВ, ОБ'ЄКТІВ тероризму, МІСЦЯ дій терористів, ІНСТРУМЕНТІВ здійснення терористичних актів, а також експлікацію СУБ'ЄКТІВ АНТИТЕРОРУ. Вони актуалізуються у дискурсі з більшою або меншою ймовірністю й тому потребують розмежування на типові / нетипові, що можна визначити на основі кількісного аналізу частотності їх актуалізації із застосуванням формули для обчислення ймовірності певної ситуації $P = 1/N$, де P – ймовірність, а N – кількість ознак [13: 25].

У зв'язку із тим, що кількість ознак у нашому дослідженні визначається слотами акціонального фрейма, що структурує повсякденне поняття ТЕРОРИЗМ, і дорівнює 6 (СУБ'ЄКТИ, МІСЦЕ, СПОСОБИ, ІНСТРУМЕНТИ, ОБ'ЄКТИ ТЕРОРУ, СУБ'ЄКТИ АНТИТЕРОРУ) P дорівнюватиме 16,6 %. Ознаки, частотність актуалізації яких перевищує цей показник, відносимо до високоймовірнісного імплікаціонала, а решту ознак – до слабкоймовірнісного.

Згідно з підрахунками, до високоймовірнісного імплікаціонала відносяться ОБ'ЄКТИ терору (19,8 %), СУБ'ЄКТИ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ДІЇ (18,7 %), МІСЦЕ (16,8 %), а до слабкоймовірнісного імплікаціонала ІНСТРУМЕНТИ здійснення терористичних актів (15,7 %), СПОСОБИ ДІЇ терористів (14,9 %), СУБ'ЄКТИ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ДІЇ (14,1 %).

Спираючись на теорію С.А. Жаботинської про ієрархічну організацію концептуального простору, відповідно до якої концептуальний простір становить складну ієрархію різномірневих доменів, і у випадку наявності відповідних рівнів ієрархії домени структуруються в термінах субдоменів (субфреймів) тощо [14: 5], маємо підстави для виділення у слоті ОБ'ЄКТИ ТЕРОРИЗМУ субслотів КРАЇНИ / РЕГІОНИ – ОБ'ЄКТИ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ДІЇ та МІСТА – ОБ'ЄКТИ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ДІЇ.

Використовуючи формулу для обчислення ймовірності певної ситуації, отримуємо кількісні показники, на основі яких визначаємо найтиповіші та найменш типові члени слотів акціонального фрейму повсякденного поняття ТЕРОРИЗМ.

В субслоті КРАЇНИ / РЕГІОНИ-ОБ'ЄКТИ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ДІЇ, який об'єднує 14 об'єктів терору, типовою країною є GREAT BRITAIN (21,7 %), а найменш типовою GAZA (0,8 %), наприклад:

(5) *Shortly after authorities made the announcement, **the terror threat level in Great Britain was raised to "critical"**--its highest level--meaning that a terrorist attack was imminent* (Risk Management, Dec 2006).

(6) ***The unrelenting attack on Gaza**, with an air strike every 20 minutes on average, has not stopped Hamas firing rockets that have killed four Israelis since the assault began, reaching*

deeper into the Jewish state than ever before and sending tens of thousands of people fleeing (Guardian, Jan 4, 2009).

В субслоті МІСТА-ОБ'ЄКТИ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ДІЇ типовим членом є LONDON (42,09 %), а нетиповим MADRID (2,6 %). Наприклад:

(7) *Mr Brown said following the **bomb attack on Glasgow airport and the recent botched attempt in London**, there was a need to “step up physical protection* (Scotsman, Nov 15, 2007).

(8) *The **Madrid bombings**, which heightened Spain's sense of susceptibility to terrorism and influenced its national elections, was a compelling example of the vulnerability of rail transportation – and, ironically, some of its strengths compared with other modes* (The Public Manager, Fall 2005, с. 13).

В слоті СУБ'ЄКТИ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ДІЇ типовим суб'єктом є TALIBAN (29,3 %), а нетиповим є HEZBOLLAH (5,7 %), наприклад:

(9) *The remarks by Lord Ashdown, who has been courted by the US administration to coordinate the struggle against the **Taliban in Afghanistan** and is rated by Gordon Brown, add to the sense that British thinking is moving much more towards a battle of hearts and minds rather than victory by military coercion* (Guardian, Sep 19, 2007).

(10) *“There is increasing international tension over Iran's nuclear programme and backing of groups **such as Lebanese Hezbollah**.” the committee said in its annual report* (Guardian, Jun 29, 2006).

В слоті МІСЦЯ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ДІЇ, згідно підрахунків, усі конституенти є однаково типовими: RAILROAD / UNDERGROUND / ЗАЛІЗНИЦЯ / МЕТРО (33,3 %), AIRPORT / АЕРОПОРТ (33,3 %), BUILDINGS / БУДІВЛІ (*West Bank, The White House* тощо) (33,3 %). Наприклад:

(11) *ONE story shocked and angered Scotland more than any other in 2007 – **the terrorist attack on Glasgow Airport*** (Daily Record, Dec 26, 2007).

Серед конститuentів слота ІНСТРУМЕНТИ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ДІЇ (як реально застосовувані, так і потенціальні) типовим інструментом виявився NUCLEAR WARFARE / ЯДЕРНА ЗБРОЯ (24,3 %), а нетиповим – RADIOLOGICAL WARFARE / РАДІОЛОГІЧНА ЗБРОЯ (3,4%) наприклад:

(12) *Prepare for CBR threats. Several agencies have issued post-9/11 guidance **on responding to biological, chemical and radiological threats** to the workplace* (Risk Management, Dec, 2006).

В слоті СПОСОБИ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ДІЇ найбільш типовим способом є BOMBING / ПІДРИВ (45,1 %), а найменш типовим – BODY SNATCHING / ВИКРАДЕННЯ ТІЛА (1,7 %). Наприклад:

(13) *A number of recent events – **the bombing of commuter trains in Madrid** by Islamic terrorists, derailment of a Norfolk Southern freight train carrying hazardous chemicals in South Carolina, and collision of two commuter trains in California--are reminders of the vulnerability of rail transportation to accidents and **acts of vandalism and terrorism*** (Daily Record, Sep 18, 2007).

(14) *“I don't know how to get [bodies],” he said with feeling, “but it is a matter of prime importance. **If anybody knows how to do a good job of body-snatching, they will really be serving their country**”* (Guardian, Aug 23, 2002).

Типовим суб'єктом у слоті СУБ'ЄКТИ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ДІЇ є GREAT BRITAIN (32,9 %), а нетиповим – СТАС (1,6 %). Наприклад:

(15) *When British police thwarted a terrorist plot to destroy U.S.-bound commercial airliners using liquid explosives smuggled onto planes via drink bottles and carry-on luggage, it touched off an unprecedented security reaction and sweeping changes in air travel restrictions. At least 24 people throughout Great Britain were arrested in early August in connection with the incident* (Risk Management, Dec 2006);

(16) *After the September 11 attacks, the Security Service, M15, created its own Counter-Terrorism Analysis Centre* (The Economist, Mar 19, 2005).

Розподіл типових та нетипових конститuentів слотів повсякденного поняття ТЕРОРИЗМ свідчить про те, що попри процеси глобалізації й уніфікації, характерні для сучасного розвитку західного суспільства, представники британського лінгвокультурного соціуму демонструють егоцентричний образ дійсності, де центральні місця належать національно специфічним сутностям.

До перспектив дослідження відносно порівняльний аналіз конститuentів повсякденних понять ТЕРОРИЗМ, що репрезентуються британським та американським газетними дискурсами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жулавська О. О. Фреймове моделювання концепту ТЕРОРИЗМ / TERRORISM // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Херсон : ХДУ. – 2010. – Вип. 11. – С. 197-201.
2. Попова З. Д. Очерки по когнитивной лингвистике / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Истоки, 2003. – 191 с.
3. Карасик В. И. Языковой круг: Личность, концепты, дискурс / Карасик В. И. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
4. Слышкин Г. Г. От текста к символу: Лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе / Слышкин Г. Г. – М. : Academia, 2000. – 128 с.
5. Воркачев С. Г. Счастье как лингвокультурный концепт / Воркачев С. Г. – М. : ИТДГК “Гнозис”, 2004. – 236 с.
6. Карасик В. И. Этноспецифические концепты / В. И. Карасик // Введение в когнитивную лингвистику; отв. ред. М. В. Пименова. – Кемерово : Кузбассвузиздат, 2005. – С. 61-105.
7. Никитин М. В. Основания когнитивной семантики : [учеб. пособие] / Михаил Васильевич Никитин. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2003. – 277 с.
8. Морозова О. І. Лінгвальні аспекти неправди як когнітивно-комунікативного утворення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови”/ О. І. Морозова. – К., 2008. – 32 с.
9. Никитин М. В. Развернутые тезисы о концептах / М. В. Никитин // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2004. – № 1. – С. 53-64.
10. Lakoff G. Classifiers as a reflection of mind / G. Lakoff // Proc. Symposium on categorization and noun classification. – Amsterdam. – 1986. – P. 13-51.

11. Rosch E. Family Resemblances & Studies in the internal structure of categories / E. Rosch, C. B. Mervis // *Cognitive Psychology*. – 1975. – Vol. 7. – P. 573-605.
12. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения / Никитин М. В. – М. : Высшая школа, 1988. – 168 с.
13. Вентцель Е. С. Теория вероятностей : [учебник для студентов вузов] / Вентцель Е. С. – М. : АКАДЕМИА, 2005. – 576 с.
14. Жаботинская С. А. Модели репрезентации знаний в контексте различных школ когнитивной лингвистики: интегративный подход / С. А. Жаботинская // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. – 2009. – № 848. – С. 3-10.

УДК 811.161.2'276.6'366

Корнодудова Н.М.
(Одеса, Україна)

МОРФОЛОГІЧНИЙ СПОСІБ ТВОРЕННЯ МОРСЬКИХ ТЕРМІНІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

У статті досліджено особливості функціонування основних морфологічних словотвірних типів морської термінології; проаналізовано афіксальні способи словотворення іменників, прикметників, дієслів і прислівників; звернено увагу на особливості вживання і функціонування деяких афіксів української і російської мов.

Ключові слова: словотвір, афікс, морська термінологія.

В статье исследуются особенности функционирования основных морфологических словообразовательных типов морской терминологии; проанализированы аффиксальные способы словообразования существительных, прилагательных, глаголов и причастий; обращается внимание на особенности употребления и функционирования некоторых аффиксов украинского и русского языков.

Ключевые слова: словообразование, аффикс, морская терминология.

The article presents research into special functioning of marine terms; it presents analysis of affix forming nouns, adjectives, verbs, and participles; attention is drawn to special use and functioning of some affixes in Ukrainian and Russian.

Key words: word – formation, affix, marine terms.

Морфологічний спосіб, «виражений за допомогою словотворчих формантів у структурі похідного слова» [1: 589], є одним із головних джерел поповнення морської термінології.

Способи творення термінів різних галузей науки і техніки досліджувалися у працях багатьох лінгвістів, серед яких М. А. Жовтобрюх, А. А. Бурячок [2], А. В. Крижанівська [3], А. М. Крейтор [4], О. С. Шевчук [5], І. П. Ющук [6], В. О. Горпинич [7],